

Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)



Το Μονύδριον του Σωτήρος το κατα τον Μάκρωνα της Αγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης

Α. Ξυγγόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.1110](https://doi.org/10.12681/makedonika.1110)

Copyright © 2015, Α. Ξυγγόπουλος



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ξυγγόπουλος Α. (1956). Το Μονύδριον του Σωτήρος το κατα τον Μάκρωνα της Αγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 3, 377-378. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1110>

ΤΟ ΜΟΝΥΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ
ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΚΡΩΝΑ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τὸ ὑπὸ τοῦ πατρὸς Εὐθυμίου Διονυσιάτου δημοσιευόμενον ἀνωτέρω δεύτερον ἔγγραφον τῆς Μονῆς Διονυσίου,¹ τὸ διὰ μακρῶν σχολιαζόμενον ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Στ. Κυριακίδου,² παρέχει στοιχεῖα, τὰ ὅποια, συνδυαζόμενα πρὸς τὰ περὶ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας γενόμενα κατὰ καιροὺς οἰκοδομικὰ εὐρήματα, δύνανται νὰ ὀδηγήσουν εἰς ἀξίαις λόγου τοπογραφικὰς διευκρινήσεις.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου ἔγγράφου ἀναγινώσκομεν, ἀπηλλαγμένα ἀπὸ τὰς ἀνορθογραφίας καὶ ἀσυνταξίας, τὰ ἑξῆς: «*Μονύδριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τὸ συγκείμενον τῷ ναῷ τῆς ἐνυποστάτου λόγου Θεοῦ Σοφίας, παρὰ τὸ εὐώνυμον μέρος τοῦ μακρῶνος, ἐπάνω τῶν λεγομένων σκαλίων...*». Πρόκειται συνεπῶς περὶ μονυδρίου, εὐρισκομένου βορείως τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ προσκεκολλημένου ἐπὶ μακρᾶς στοᾶς (μακρῶνος), ἡ ὁποία ὑπῆρχεν εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς αὐτῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Βορείως τῆς Ἁγίας Σοφίας εὐρέθησαν κατὰ καιροὺς τὰ λείψανα τριῶν ναΐσκων, ἧτοι:

α'. Παρεκκλήσιον, προσκεκολλημένον εἰς τὸ πρὸς Ἀνατολὰς ἄκρον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τούτου τὴν ἀψίδα ἀνεῦρε κατὰ τὸ 1938 ὁ κ. Μ. Καλλιγᾶς.³

β'. Ναὸς ἀνευρεθείς, συμφώνως πρὸς τὰς πληροφορίας τοῦ Π. Παπαγεωργίου, κατ' Ἰούνιον τοῦ 1892 «εἰς βάθος 3 μέτρων ὑπὸ τῷ νῦν ἐδάφει ἐν τῇ ὀπισθεν αὐτῇ τοῦ τζαμίου τῆς ἁγίας Σοφίας ἐν 40 βημάτων ἀποστάσει ἀπὸ τοῦ ἁγίου Βήματος αὐτοῦ».⁴ Εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν ἐσφῶζοντο τοιχογραφίαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ προσωπογραφία τοῦ ἰδρυτοῦ, συνοδευομένη ἀπὸ ἡμικατεστραμμένην ἐπιγραφὴν.⁵

γ'. Ναΐσκος, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια ἀπεκαλύφθησαν τὸ 1926/7 κατὰ τὴν διαρρῦθμισιν τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τῆς Ἁγίας Σοφίας

¹ Βλ. ἀνωτέρω, σ. 365 κ.ἑξ.

² Αὐτόθι, σ. 372 κ.ἑξ.

³ Π.Α.Ε. 1938, σ. 68 κ.ἑξ. καὶ παρένθετος εἰκὼν 1.

⁴ Π. Παπαγεωργίου, ἐν Β.Ζ. 1, 1892, σ. 483.

⁵ Παπαγεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ. 485 κ.ἑξ.

καὶ τῆς παραλλήλως πρὸς αὐτὸν βαινούσης ὁδοῦ. Τὰ θεμέλια ταῦτα εὐρέθησαν εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀναλήμματος, τοῦ ὑποβαστάζοντος τὸν περίβολον, εἰς τὸ κατὰστρωμα περίπου τῆς σημερινῆς ὁδοῦ, ἀπέναντι τῆς ΒΔ γωνίας τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ναΐσκων οἱ δύο πρῶτοι πρέπει ὀπωσδήποτε ν' ἀποκλεισθῶν, διότι ἀμφότεροι εὐρίσκοντο εἰς τὸ σημερινὸν περίπου ἔδαφος τῆς αὐλῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ κάτω αὐτοῦ, ὁ δὲ α', ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Καλλιγᾶ ἀνασκαφείς, ἦτο προσκεκολλημένος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ὁ παρουσιάζων τὰς περισσοτέρας πιθανότητας ταυτισμοῦ πρὸς τὸ καθολικὸν τοῦ μονυδρίου τοῦ Σωτήρος, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸ δεύτερον Διονυσιατικὸν ἔγγραφον, εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ τρίτος. Περὶ τούτου πείθει ἰδίως ἡ θέσις του εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀναλήμματος, ἡ ὁποία συμφωνεῖ μὲ τὴν φράσιν τοῦ ἔγγραφου «ἐπάνω τῶν λεγομένων σκαλίων». Φαίνεται δηλαδὴ ὅτι τὸ ἀνάλημα τοῦτο εἶναι πολὺ παλαιὸν καὶ ἀπαραίτητον λόγῳ τῆς ἐκεῖ ὑπαρχούσης κατωφερείας, ἡ δὲ ἐπικοινωνία ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας πρὸς τὴν ὑπερκειμένην ὁδὸν θὰ ἐγίνετο, ὅπως εἶναι πολὺ φυσικόν, διὰ κλίμακος, «τῶν λεγομένων σκαλίων».

Εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ ἀναλήμματος τούτου πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ ἦτο προσκεκολλημένος ὁ μάρκων τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἀπὸ τὴν φράσιν δὲ τοῦ ἔγγραφου ὅτι τὸ μονύδριον ἔκειτο «παρὰ τὸ εὐώνυμον μέρος τοῦ μάρκωνος» ἐξάγεται τὸ πιθανόν, κατὰ τὴν γνώμην μου, συμπέρασμα, ὅτι ὁ μάρκων οὗτος, πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀναλήμματος προσκεκολλημένου ἰσογείου, θὰ εἶχε καὶ ὑπερκειμένους ὀρόφους, ἀκριβῶς ὅπως καὶ σήμερον ἀκόμη συμβαίνει εἰς τὰς μονάς. Ὡστε ὁ βόρειος (εὐώνυμος) τοῖχος τῶν ὑπερκειμένων ὀρόφων τοῦ μάρκωνος ἀπετέλει τὴν πρὸς Νότον πλευρὰν τοῦ μονυδρίου τοῦ Σωτήρος.

Δεδομένου ὅτι τὰ θεμέλια τοῦ ναΐσκου, τὸν ὁποῖον θεωροῦμεν ὡς τὸ καθολικὸν τῆς μικρᾶς μονῆς τοῦ Σωτήρος, εὐρέθησαν, ὡς εἶπομεν, ἔναντι τῆς ΒΔ γωνίας τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ὁ μάρκων καὶ τὰ παραλλήλως πρὸς αὐτὸν βαινόντα οἰκήματα τοῦ μονυδρίου ἐξετείνοντο ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦλάχιστον ἐκείνου μέχρι περίπου τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἂν μὴ καὶ ἔτι περαιτέρω αὐτοῦ, ὅπως παρετήρησε καὶ ὁ κ. Κυριακίδης.¹

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὰ «λεγόμενα σκαλία», ταῦτα εὐρίσκοντο πιθανώτατα δυτικώτερον τοῦ μονυδρίου, διότι ἄλλως θὰ διέκοπτον τὸ κτήριο τοῦ μάρκωνος. Ταῦτα πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν μεταξὺ τοῦ ἀπέναντι τῆς ΒΔ γωνίας τῆς Ἁγίας Σοφίας κειμένου ναΐσκου καὶ τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τοῦ περιβόλου τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Α. ΣΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Ἐνθ' ἀν. σ. 373.